

Nr 95.

Av herrar **Holmberg** och **Hagberg** i Stockholm, om bildande av ett statligt aktiebolag med uppgift att i Norrland starta vissa förädlingsindustrier.

De krissyntom och tendenser till minskad sysselsättning, som framträtt under senare tid, aktualiserar ånyo problemet om det norrländska näringslivets ensidighet och bristande differentiering. Även om skogsindustrierna hittills i stort sett arbetat under gynnsamma produktions- och avsättningsmöjligheter, vet man ju att t. o. m. en relativt begränsad nedgång kan få högst allvarliga följder inte blott för den direkt berörda arbetskraften utan för hela norrländska samhällen.

Norrlandskommittén erinrade i sitt principbetänkande om, att Norrland haft rikliga erfarenheter av industriens ensidiga inriktning. »Sålunda har», skrev kommittén, »inträffade depressionsperioder på världsmarknaden för många orter i Norrland medfört en bristande balans i näringslivet, som lämnat spår efter sig lång tid framåt». Kommittén fann det icke betingat av några bärande skäl, att den norrländska industrien även i fortsättningen till väsentlig del skulle utgöras av sågverks- och massaindustri samt bergsbruk. »Till en början är det givet», uttalade kommittén, »att skogsbruket och bergsbruket i Norrland kan utgöra grund för en utbyggnad av förädlingsindustrier på trävaru- och metallområdena, exempelvis snickerier och mekaniska verkstäder.» En annan väsentlig synpunkt, som norrlandskommittén tryckte på, var att »en mer differentierad norrländsk industri skulle kunna suga upp ofullständigt sysselsatt arbetskraft och över huvud taget öka förutsättningarna för norrlandsbefolkningen att finna produktivt och lönande arbete». Inte minst på sådana platser, där skogs- och gruvindustrier är förlagda, borde enligt kommitténs mening »tillgänglig kvinnlig arbetskraft utnyttjas genom anläggande av kompletterande industrier». Norrlandskommittén erinrade också om den kostnadsfördyring, som avsaknaden av hemmamarknadsindustri medför för landsdelen och dess befolkning samt tecknade följande bild av vad en näringspolitik efter nya linjer skulle innebära:

»En övergång till allt mer förädlad produktion är ett önskemål, som gäller icke endast exportindustrien utan även hemmamarknadsindustrien. Förädlingen av råvaran kan ge nya sysselsättningsmöjligheter åt befolkningen, varigenom dragningskraften söderifrån kan motverkas och en uttunning av norrlandsbefolkningen undvikas. Härtill kommer att de arbeten, som förädlingsindustrierna erbjuder, till stor del kräver yrkesskicklighet

och därmed även kan medföra en förbättrad inkomststandard, vilket är av så mycket större värde som en relativt stor andel av Norrlands befolkning särskilt tidigare tillhört låglönade yrken.»

Till detta må endast tillfogas, att norrlandskommittén betecknade utvecklingen och differentieringen av industrien i Norrland som kanske det mest väsentliga i målsättningen för den framtida norrlandspolitiken.

Åtskilliga år har förflutit sedan norrlandskommittén avslutade sitt arbete. Även om den starka industriella expansion, som ägt rum i Sverige efter krigsslutet, i viss mån också berört Norrland så måste det dock fastslås, att de flesta av norrlandskommitténs rekommendationer i detta hänseende stannat på papperet. Det är betecknande att antalet arbetsställen inom industrien i norrlandslänen sjunkit från 2 557 år 1945 till 1 846 år 1950 och att antalet industriarbetare per 1 000 invånare alltjämt, om man undantar Gävleborgs län, ligger långt under genomsnittet för hela landet. Medan detta år 1950 var 96, så hade Västernorrlands län nämnda år endast 75 industriarbetare per 1 000 invånare, Jämtlands län 26, Västerbottens län 46 och Norrbottens län likaledes 46. Talande är också de utomordentligt begränsade sysselsättningsmöjligheter, som Norrlands industrier bereder den kvinnliga arbetskraften. Av sammanlagt cirka 76 000 industriarbetare i norrlandslänen år 1950 var endast 6 000 kvinnor. Drygt hälften av dessa kom på Gävleborgs län. I hela Jämtlands län hade endast 216 kvinnor sin utkomst i industrien, i Västerbottens län 553 och i Norrbottens län 569. Den oförmåga eller brist på intresse av att tillfredsställa bereda sysselsättning åt den kvinnliga arbetskraften, som här ådagalagts från det s. k. enskilda näringslivets sida, förtjänar utan tvekan att betecknas som en skamfläck för landet.

En följd av dessa förhållanden är att strömmen söderut av norrlänningar, främst ungdom, fortgår. Så uppgick exempelvis under vart och ett av åren 1949—1950 nettoutflyttningen från Norrland till 5 000 personer. En blick på befolkningsutvecklingen efter kriget visar att Norrlands andel av landets befolkning sjunker och att det i vissa fall är en minskning också i absoluta tal. Särskilt iögonfallande är tendensen till stagnation i Västerbottens och Jämtlands län. I det sistnämnda länet kan man för tiden 1945—1952 konstatera en minskning av den manliga befolkningen med cirka 3 000 personer. Belysande för de svårigheter, som särskilt möter för kvinnor och ungdom att finna sysselsättning, är också att Kramfors var en av de få städer i landet, som vid senaste årsskiftet uppvisade minskning av invånarantalet. En undersökning, som gjordes i denna stad för några år sedan, visade att omkring 600 kvinnor hade behov av eller önskade förvärvsarbete. Så vitt man vet har ingenting gjorts, i synnerhet inte från det s. k. enskilda näringslivets sida, för att lösa detta sysselsättningsproblem.

När man går att överväga hur nya sysselsättningsmöjligheter skall ska-

pas i norrlandslänen är det bl. a. upprättandet av sådana förädlingsindustrier, som kan arbeta med malmerna som råvarubas, som kommer i blickfältet. Här är ett område som erbjuder väldiga utvecklingsmöjligheter. Det kan ju erinras om, att medan de norrländska gruvfälten svarar för cirka 70 % av landets totala utvinning av malmer, så kommer på norrlandslänen endast 25 % av järn- och stålproduktionen, 8 % av järn- och stålmanufacturen, 6 % av mekaniska verkstäder och gjuterier, 1 % av varvsindustrien och knappt 1 % av den elektromekaniska industrien. Undantas Gävleborgs län, som har en relativt väl utvecklad industri, blir dessa jämförelser ännu ogynnsammare. Norrbottens län är således helt i avsaknad av elektromekanisk industri.

Norrlandskommittén befattade sig ingående med spørsmålet om vilka industriprodukter som man skulle kunna uppta tillverkning av i Norrland. Om järn- och metallmanufakturindustrien anförde kommittén, att en utbyggnad borde »träda i förgrunden», och nämnde som lämpliga produkter bl. a. järntråd, järnnät och järnduk, spik, smidesvaror och verktyg. Beträffande mekaniska verkstäder och gjuterier underströk kommittén, att det i Norrland finns plats för nya företag för tillverkning av exempelvis kranar, ventiler o. d., radiatorer, pumpar, ångmaskiner, motorer, kompressorer, verktygsmaskiner, lyftblock, traktorer, cyklar, grävmaskiner, gruvmaskiner (malmkrossar o. d.), jordbruksmaskiner, manglar etc.

Tillkomsten av Norrbottens järnverk, som nu ger sysselsättning åt cirka 2 000 anställda, är det hittills betydelsefullaste ledet i skapandet av nya sysselsättningsmöjligheter i Norrland. Det bör kraftigt framhävas, att detta uteslutande är det allmännas förtjänst och att det s. k. enskilda näringslivet efter kriget inte givit något som helst motsvarande bidrag till främjande av norrlandsbefolkningens sysselsättning. Uppbyggnaden av Norrbottens järnverk innebär emellertid långtifrån att expansionsmöjligheterna för järn- och stålindustrier skulle vara uttömda. Trots det tillskott på 30 000 ton tackjärn och 215 000 ton valsverksprodukter för avsalu, som Norrbottens järnverk står för, hade Sverige ännu år 1952 en import av 118 000 ton tackjärn, 244 000 ton valsverksprodukter, 382 000 ton järnplåt, 38 000 ton rör av smidbart järn samt 47 000 ton tråd, band- och fasonjärn.

På samma sätt ger importsiffrorna värtaliga besked om möjligheterna att utbygga verkstadsindustrien. År 1952 importerades traktorer för 89,8 milj., metallbearbetningsmaskiner för 87,7 milj., generatorer, elektriska motorer och därmed försedda apparater för 105,4 milj., apparater för trådlös telegrafi och telefoni för 34,8 milj. samt bilar och bildelar för 273,7 milj. Härtill kan fogas att det exempelvis under år 1951 importerades fartyg till ett värde av 108,3 milj. I samtliga fall rör det sig övervägande om produkter, som med fördel skulle kunna framställas inom landet och som, därest industrier för sådan tillverkning förträdesvis förlades till

Norrland och baserades på råvarubasen där, skulle öppna helt andra möjligheter än nu att säkra full sysselsättning åt norrlandslänens befolkning.

All erfarenhet av utvecklingen i Norrland i modern tid visar, att ett så omfattande industrialiseringsprogram endast kan planeras och genomföras i statlig regi. Senast har detta bekräftats av vad som förekommit i samband med nedläggandet av sågverket och wallboardfabriken i Töre, som är ett nytt drastiskt exempel på det s. k. enskilda näringslivets oförmåga eller bristande intresse av att trygga de berörda löntagarnas sysselsättningsmöjligheter. I detta fall har staten dels nödgats utanordna en subvention till ett enskilt företag, som förbundit sig att upprätthålla sågverksproduktionen under ytterligare fyra månader, dels bevilja ett lån på 0,6 milj. till ett annat s. k. enskilt företag för att dra i gång järnproduktion på platsen med ett 50-tal anställda.

Vid överbägandet av formen för genomförandet av ett industrialiseringsprogram för Norrland, som främst avser skapandet av förädlingsindustrier med malmerna som råvarubas, talar starka skäl för att det upprättas ett statligt företag av ungefär samma typ som AB Statsgruvor och AB Statens skogsindustrier. Särskilt det sistnämnda, som i dag sysselsätter 3 200 anställda vid 10 sågverk, 2 trähusfabriker, 1 snickerifabrik, 1 sulfatfabrik med pappersbruk, 2 wallboardfabriker och 1 trädestillationsverk, har ju visat sig vara en lämplig form för statlig företagsamhet och har otvivelaktigt betytt mycket i fråga om sysselsättningsmöjligheterna, särskilt i övre Norrland. Ett motsvarande statligt företag för förädlingsindustrier, baserade på de norrländska malmerna, skulle i främsta hand ta sikte på att uppföra nya industriföretag på platser, som med hänsyn till arbetskraftstillgång, produktions- och transportbetingelser etc. befinner lämpliga härför. Det skulle samtidigt, i de fall så är lämpligt ur sysselsättnings- eller annan samhällssynpunkt, kunna inlösa företag i s. k. enskild ägo och driva dem i egen regi.

Självfallet skulle en så omfattande utbyggnad av statens industriella företagsamhet, som det här måste bli fråga om, kräva betydande kapital. Det är emellertid ingen tvekan om, att det såväl för staten som för landet som helhet skulle bli en i hög grad produktiv och lönande investering. Enbart det oberoende av utlandet och de internationella monopolpriserna på järn- och stålvaror, maskiner etc., som förverkligandet av detta industrialiseringsprogram för Norrland komme att innebära, skulle möjliggöra betydande besparingar för landet.

Det kan inte heller invändas, att det saknas resurser för programmets genomförande. Utöver de vägar, som normalt anlitas för att finansiera öknningar av det statliga företagandet, vill vi peka på en speciell möjlighet: att till statskassan indra den del av de i riksbanken fonderade skogsindustrivinsterna, som ej kommer att reserveras för skogsvård, vissa sociala åtaganden etc. Det rör sig här om brutto nära 1 miljard kronor, av vilka

det mesta om några år avses återgå till bolagen. Till övervägande delen är detta pengar som skogsindustrierna under den s. k. koreakonjunkturen tog ut ur Norrlands skogar respektive skogsindustrier. Ur den synpunkten talar starka skäl för att de togs i anspråk av det allmänna för att tillgodose trängande investerings- och andra behov i norrlandslänen.

I anslutning till den utförliga kartläggning, som norrlandskommittén gjorde av landsdelens problem och aktuella behov, gavs många försäkringar om att det nu skulle bli slut på den »kolonialism», som Norrlands befolkning under årtionden fått känna på, och att den i framtiden skulle kunna påräkna likställdhet med befolkningen söderut i alla för livsföring och levnadsstandard väsentliga hänseenden. Då det gäller de grundläggande ekonomiska förutsättningarna härför har emellertid föga blivit gjort under de år som förflutit sedan norrlandskommitténs arbete avslutades. Det är nu tid, ej minst mot bakgrunden av de krissyntom som skymtar, att krafttag tas för att förverkliga vad som är det väsentligaste: att utveckla och differentiera industrien i Norrland och härigenom säkra full sysselsättning och höjd levnadsstandard åt landsdelens befolkning.

Vi hemställer med hänvisning härtill,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om förslag till bildandet av ett statligt aktiebolag med uppgift att i Norrland starta förädlingsindustrier i större skala med malmerna som råvarubas, samt

att planerna för denna nya företagsamhet utformas under hänsynstagande till arbetskrafts- och sysselsättningsproblem, som förefinnes i de olika norrlandslänen.

Stockholm i januari 1954.

Helmer Holmberg.

H. Hagberg.